

УДК 351.746.1:35.075.5

JEL Classification: D81, R11, R38, R58

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2025-2.98.03>

Вікторія Залізнюк, д. н. держ. упр., професор,
<https://orcid.org/0000-0002-7014-0207>

Ольга Дьяченко, к. е. н., доцент,
<https://orcid.org/0000-0002-2012-8496>

Юлія Головня, к. е. н., доцент,
<https://orcid.org/0000-0002-9430-0869>

Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ

УПРАВЛІННЯ ДЕОКУПОВАНИМИ ТЕРИТОРІЯМИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація

Актуальність. Деокупація територій передбачає не тільки відновлення державного суверенітету, а й складний процес реінтеграції, що охоплює політичні, економічні, соціальні та гуманітарні аспекти. Від ефективності управлінських механізмів залежить безпека громадян, збереження територіальної цілісності країни та зміцнення національної безпеки держави загалом. Деокуповані території відчувають суттєві соціально-економічні труднощі через війну, тому важливим є розроблення чіткої стратегії управління, яка забезпечить відновлення інфраструктури звільнених територіальних громад, правопорядку й економічної стабільності, реінтеграцію населення. Особливого значення набуває інтеграція цих територій у державні інститути через відновлення правосуддя, забезпечення прав людини та відновлення ефективної системи адміністративного управління. Отже, актуальність дослідження зумовлена необхідністю відновлення стабільності в Україні після тривалої воєнної агресії та окупації окремих територій.

Метою дослідження є аналіз процесу управління деокупованими територіями в контексті національної безпеки, визначення основних проблем деокупації територіальних громад України, а також розроблення рекомендацій щодо удосконалення управлінських рішень, спрямованих на забезпечення стабільності, економічного розвитку та зміцнення національної безпеки в умовах повоєнного відновлення. **Методологія.** У процесі дослідження використано методи контент аналізу – для аналізу останніх досліджень та публікацій за тематикою статті; статистичний метод – для висвітлення наслідків окупації територій України; метод аналізу – для дослідження проблем управління деокупованими територіями України в контексті національної безпеки; метод порівняння – для вивчення міжнародного досвіду відновлення країн після воєнних конфліктів; метод синтезу – для вироблення загальних рекомендацій та формулювання висновків.



Результати. У статті розглянуто складові процесу деокупації територій, проаналізовано проблеми управління деокупованими територіями України в контексті національної безпеки, досліджено міжнародний досвід відновлення країн після воєнних конфліктів, розроблено рекомендації щодо управління деокупованими територіями України на основі міжнародного досвіду з урахуванням правових, економічних і соціальних аспектів.

Практичне значення. Запропоновані в дослідженні рекомендації спрямовані на розроблення стратегій для ефективного управління деокупованими територіями, включаючи соціальну реінтеграцію, економічне відновлення та зміцнення національної безпеки. **Перспективи подальших досліджень** можуть бути зосереджені на розробленні ефективних управлінських стратегій для відновлення деокупованих територій, зокрема на докладному вивченні механізмів реінтеграції, економічних моделей відновлення, удосконаленні процедур залучення інвестицій, а також вивченні нових підходів до забезпечення безпеки та правопорядку на деокупованих територіях.

Ключові слова: окупація, деокупація, управління деокупованими територіями, національна безпека, територіальна громада.

Кількість джерел: 20; кількість таблиць: 1, кількість рисунків: 1.

Viktoriia Zalizniuk, Doctor of Sciences in Public Administration,
Professor,

<https://orcid.org/0000-0002-7014-0207>

Olha Diachenko, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,

<https://orcid.org/0000-0002-2012-8496>

Yuliia Holovnia, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,

<https://orcid.org/0000-0002-9430-0869>

State University of Trade and Economics, Kyiv

MANAGEMENT OF DE-OCCUPIED TERRITORIES IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY

Summary

The process of territorial de-occupation entails not only the restoration of the state sovereignty, but also the implementation of a comprehensive and multidimensional reintegration strategy encompassing political, economic, social, and humanitarian components. The effectiveness of institutional governance mechanisms is a critical determinant of civilian security, the preservation of national territorial integrity, and the consolidation of the state's overall security architecture. De-occupied regions are facing profound socio-economic disruptions resulting from the consequences of war, thereby necessitating the formulation of a coherent and evidence-based management strategy. Such

a strategy must ensure the rehabilitation of critical infrastructure in liberated territorial communities, the re-establishment of public order and economic functionality, and the inclusive reintegration of displaced and resident populations. The integration of these territories into the national institutional system through the restoration of the rule of law, the safeguarding of fundamental human rights, and the reactivation of a capable and legitimate administrative apparatus is of particular importance. Accordingly, the relevance of this study stems from the urgent imperative to restore stability in Ukraine in the aftermath of protracted military aggression and the temporary occupation of parts of its sovereign territory.

The aim of this study is to analyze the governance of de-occupied territories in the context of the national security, to identify key challenges associated with the de-occupation of Ukraine's territorial communities, and to develop recommendations for improving decision-making processes aimed at ensuring stability, fostering economic development, and reinforcing national security during the post-war recovery phase. The research employs a range of methodological approaches: content analysis was applied to examine recent academic literature and policy publications relevant to the topic; statistical analysis was used to assess the consequences of territorial occupation in Ukraine; analytical methods were employed to investigate governance-related challenges in de-occupied areas within the framework of national security; comparative analysis was utilized to explore international post-conflict recovery experiences; and synthesis methods supported the formulation of general recommendations and the development of research conclusions. The article examines the structural components of the de-occupation process, analyzes governance issues in Ukraine's de-occupied territories in the context of national security, explores international practices of post-conflict reconstruction, and presents governance recommendations for Ukraine's de-occupied territories, taking into account legal, economic, and social dimensions.

Keywords: occupation, de-occupation, management of de-occupied territories, national security, territorial community.

Number of sources – 20, number of tables – 1, number of drawings – 1.

Постановка проблеми. Відновлення суверенітету на звільнених від окупації територіях не тільки впливає на територіальну цілісність держави, але й є вирішальним чинником для забезпечення соціальної, економічної та політичної безпеки. Після тривалої окупації багато територій України зазнали руйнувань, що ускладнює процес їх відновлення та інтеграції до загальнодержавної системи. На сьогодні існує низка проблем, які гальмують ефективне управління деокупованими територіями. Ці проблеми набувають особливої ваги в умовах, коли процес деокупації та реінтеграції територій співпадає з необхідністю протидії гібридним загрозам та забезпечення національної безпеки. Основною проблемою є пошук ефективних шляхів управління деокупованими територіями. У зв'язку з цим виникає потреба в розробленні комплексної стратегії, яка б враховувала специфіку

кожної території, забезпечувала ефективну реінтеграцію і підтримувала національну безпеку в умовах повоєнного відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень та публікацій дозволяє комплексно підійти до розуміння існуючих підходів щодо управління деокупованими територіями, враховуючи аспекти національної безпеки, соціальної інтеграції та економічного відновлення, а також окреслити основні проблеми та перспективи цього процесу. Так, у статті О.Половцева [1] досліджено моделі управління деокупованими територіями, проаналізовано проблеми реалізації кожної, їх відповідність сучасним умовам і законодавчим нормам. Стаття О. Галича та Д.Романова [2] присвячена визначенню основних проблем і викликів, з якими стикаються органи державної влади під час відновлення контролю над деокупованими територіями. У статті Бондар В. розглядаються ключові моделі деокупації, а також їх історичні приклади [3]. Дослідження А. Вдовічена та О. Вдовіченої [4] аналізує ключові макроекономічні чинники, що впливають на процес відновлення економіки України після війни. Автори досліджують питання економічного відновлення, макроекономічної стабільності, фінансової підтримки та бюджетного дефіциту. Ю. Королук і В. Чичун [5] досліджували теоретичні основи стратегічного управління територіальними громадами в умовах сучасних викликів, таких як воєнні дії, економічна нестабільність і соціальні трансформації, і навели ключові підходи до формування стратегічних змін щодо повоєнного відновлення громад.

Окремим напрямом досліджень є вивчення специфіки управління на вже деокупованих територіях. У публікації Національного інституту стратегічних досліджень [6] аналізується специфіка управління деокупованими територіями на прикладі Харківської та Херсонської областей, І. Павлій та Т. Жук досліджують практичний досвід відновлення деокупованих територій на прикладі Лиманської та Святогірської громад Донецької області [7].

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є аналіз процесу управління деокупованими територіями в контексті національної безпеки, визначення основних проблем деокупації

територіальних громад України, а також розроблення рекомендацій щодо удосконалення управлінських рішень, спрямованих на забезпечення стабільності, економічного розвитку та зміцнення національної безпеки в умовах повоєнного відновлення.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення таких завдань:

- розглянути складові процесу деокупації територій;
- проаналізувати проблеми управління деокупованими територіями України в контексті національної безпеки;
- дослідити міжнародний досвід відновлення країн після воєнних конфліктів;
- розробити рекомендації щодо управління деокупованими територіями України на основі міжнародного досвіду з урахуванням правових, економічних та соціальних аспектів.

Виклад основного матеріалу. Деокупація є комплексом заходів державної політики, який включає відновлення контролю над усіма територіями держави, повернення тимчасово окупованої території під загальну юрисдикцію країни та відновлення на ній конституційного ладу. Відновлення повного контролю над територією передбачає три ключові аспекти: військовий, адміністративний та економічний [8]. Поряд з цим важливим питанням є інтеграція жителів тимчасово окупованих регіонів у громадське життя країни. Реінтеграція передбачає відновлення демократичних інститутів, повернення громадян до соціального, культурного, економічного та політичного життя країни [9].

Управління деокупованими територіями здійснюється через державну політику у сфері деокупації. У наукових дослідженнях поняття державної політики у сфері деокупації розглядається як комплексна система заходів, які спрямовані на відновлення суверенітету та територіальної цілісності держави після тимчасової окупації. Вона охоплює правові, адміністративні, соціальні й економічні аспекти, що забезпечують реінтеграцію деокупованих територій [3; 10].

Управління розвитком деокупованих територій тісно пов'язане з національною безпекою, оскільки цей процес безпосередньо впливає на стабільність держави, її територіальну цілісність та

здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Відновлення контролю над деокупованими територіями передбачає, перш за все, зміцнення безпекових механізмів через ефективне управління цими територіями. Метою управління звільнених від окупації територій є створення умов для їхньої інтеграції у загальнодержавну систему, що дозволить зберегти територіальну цілісність та забезпечити національний суверенітет.

Відновлення правового й адміністративного контролю на деокупованих територіях є основою для забезпечення національної безпеки та передбачає створення ефективних органів місцевого самоврядування, впровадження надійної системи правопорядку для забезпечення соціальної стабільності, зменшення ризиків внутрішніх загроз і підвищення довіри населення до органів влади. Економічне відновлення вимагає створення умов для розвитку місцевого бізнесу, відновлення інфраструктури, залучення інвестицій. Соціальна реінтеграція місцевого населення передбачає впровадження програм психологічної підтримки, освітніх ініціатив, створення умов для адаптації до мирного життя.

Повномасштабне військове вторгнення російської федерації призвело до тимчасової окупації частини території України, спричинивши значні руйнування інфраструктури, мільйонні масштаби внутрішньої міграції та суттєве зниження економічних показників країни. За розрахунками ООН, від лютого 2022 р. населення України скоротилося на 10 мільйонів, приблизно на чверть. На початок грудня 2024 р. в Україні було зареєстровано 4,9 млн внутрішньо переміщених осіб, з яких 3,6 млн – це люди, які стали переселенцями після початку повномасштабного вторгнення, а 2,5 млн із них не можуть повернутися до своїх домів, оскільки їхнє житло або зруйноване, або розташоване у зоні активних бойових дій, або на тимчасово окупованій території [11]. До кінця 2024 року кількість будинків та інфраструктурних об'єктів, зруйнованих війною росії в Україні, досягла 330 тисяч [12]. Тільки за три місяці 2025 року пошкоджень зазнали більше 60 закладів освіти, понад 20 об'єктів портової інфраструктури та більш як 200 об'єктів залізниці [13].

Аналітичний проєкт DeepState повідомив, що в березні 2025 р. російські війська захопили 133 км² української території, що значно менше порівняно з попередніми місяцями, зокрема в лютому було окуповано 192 км², а в січні – 325 км² (рис. 1).

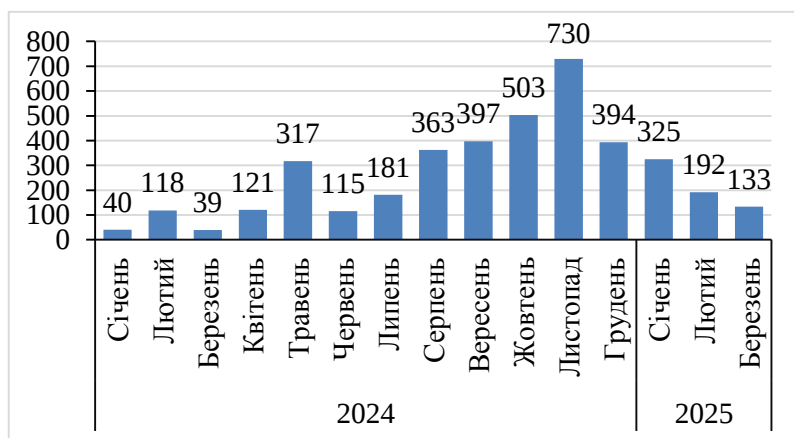


Рис. 1. Динаміка окупації територій України, 2024-2025 рр., км²*

*Джерело: [14].

Внаслідок агресії майже 4000 тис. населених пунктів у 231 територіальній громаді, розташованих у 11 областях, зазнали тимчасової окупації [15]. Згідно з даними Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, у період 2022-2023 років, завдяки зусиллям Збройних сил України було деокуповано близько 2,8 тис. населених пунктів у понад 160 територіальних громадах [16].

У територіальних громадах протягом періоду окупації було демонтовано українську систему управління, припинено надання публічних послуг. На деяких деокупованих територіях спостерігалися спроби введення в обіг російських рублів, в окремих навчальних закладах – реалізація російських навчальних програм, а також намагання видавати свідоцтва про освіту за російським зразком після завершення навчання. Для того, щоб схилити місцевих жителів до співпраці, в багатьох населених пунктах була штучно створена гуманітарна криза, зокрема у забезпеченні продуктами харчування та товарами першої

необхідності, заблоковано трансляцію українського теле- та радіомовлення. Мали місце випадки колабораціонізму, а одним із інструментів дестабілізації та легітимізації окупаційної влади стали псевдореферендуми щодо приєднання до росії, проведені на окремих захоплених територіях.

Деокуповані територіальні громади України стикаються з низкою проблем, які ускладнюють їх відновлення та інтеграцію в державну систему [17; 18]. Першою проблемою є мінування. Після деокупації територій залишається значна кількість вибухонебезпечних предметів, що становить серйозну загрозу для життя та здоров'я місцевих жителів, а також обмежує використання земель сільськогосподарського призначення. Також має місце хімічне забруднення ґрунтів, що потребує спеціальних заходів з відновлення їх родючості. Відновлення роботи органів місцевого самоврядування та державних установ у деокупованих територіальних громадах часто ускладнюється через знищення документації та пошкодження архівів під час окупації. Знищення та руйнування внаслідок бойових дій об'єктів інфраструктури, зокрема шкіл, лікарень та адміністративних будівель, ускладнюють надання базових публічних послуг, таких як освіта, охорона здоров'я та соціальний захист. Серйозною проблемою для деокупованих громад є дефіцит людського капіталу через міграційні процеси, особливо вчителів, медичних і соціальних працівників, що також ускладнює відновлення та забезпечення надання належного рівня соціальних послуг для населення. Мешканці деокупованих територій часто переживають стрес, тривогу й інші психологічні проблеми через пережиті травми та невизначеність щодо майбутнього, що вимагає впровадження програм психологічної підтримки та соціальної адаптації. Руйнування підприємств та інфраструктури призводить до економічного спаду й безробіття, а отже потребує значних інвестицій та підтримки з боку держави і міжнародних партнерів.

Одним з основних факторів, що забезпечують розвиток територій, є бізнес. Проте він не повертається навіть на ті території, де бойові дії припинилися. Головними перешкодами для повернення є знов таки нестача людського капіталу та проблеми з інфраструктурою. Логіка цього процесу є очевидною: лише після

повернення людей можливо очікувати на відновлення бізнесу, оскільки саме людські ресурси є основою для відродження економічної активності. Тому відновлення людського капіталу та інфраструктури є передумовами для активізації підприємницької діяльності на звільнених територіях.

Щодо управлінського аспекту, у громадах спостерігається брак досвіду стратегічного планування розвитку територій, значний дефіцит фінансових ресурсів та нестача кваліфікованих проєктних менеджерів, що суттєво ускладнює досягнення спроможності місцевих органів влади. Планування майбутнього розвитку деокупованих територіальних громад має ґрунтуватися на детальній стратегії, а не на стандартизованих підходах. Окремої уваги вимагає налагодження ефективних комунікацій з зовнішніми стейкхолдерами та потенційними грантодавцями, а також активне просування проєктів і самої громади. Саме органи місцевого самоврядування повинні визначати візію розвитку громади, пріоритетні напрями та джерела фінансування. Для успішної реалізації проєктів громадам необхідна спеціалізована підтримка у розробленні проєктно-кошторисної документації, щоб подальше звернення за грантами мало високі шанси на успіх.

Для підвищення ефективності управління розвитком деокупованих територій доцільно звернутися до міжнародного досвіду відновлення країн після Другої світової війни (табл. 1).

Першочерговим у відновленні деокупованих територій та забезпеченні їх стабільного розвитку має бути розроблення нормативно-правової бази з урахуванням специфіки кожної територіальної громади щодо вирішення питань правопорядку, реєстрації власності, розподілу бюджетних коштів тощо. Для соціальної реінтеграції населення доцільним є розроблення програм соціальної підтримки (забезпечення житлом, гарантування доступу до медичних послуг, освіти та створення умов для працевлаштування). Особливу увагу необхідно приділити психологічній реабілітації місцевого населення, яке пережило окупацію, а також інтеграції внутрішньо переміщених осіб і біженців.

Економічне відновлення деокупованих територій має передбачати створення умов для залучення інвестицій та

розроблення заходів щодо стимулювання розвитку місцевого підприємництва шляхом відбудови інфраструктури, забезпечення доступу малого та середнього бізнесу до фінансування і пільгових кредитів. Важливою є відбудова критичної інфраструктури (енергетичних, транспортних і комунальних систем), що дозволить забезпечити нормальне функціонування територій та задовольнити базові потреби населення та бізнесу.

Таблиця 1

Досвід відновлення країн після Другої світової війни*

<i>Країна</i>	<i>Пріоритети політики відновлення</i>	<i>Досвід для України</i>
Німеччина	Жорстка фінансова дисципліна, суперзбалансований бюджет	Ретельне планування державних витрат та забезпечення суворості фінансової дисципліни; впровадження податкової гнучкості; інвестування в наукові дослідження та оперативне впровадження інноваційних технологій; розроблення програм перепідготовки населення для освоєння професій в перспективних галузях; залучення іноземних інвестицій для розвитку економіки; підтримка експорту конкурентоспроможної продукції замість традиційних довоєнних товарів.
Фінляндія	Переміщення громадян з анексованих територій та організація їхнього поселення і ведення господарства	Орієнтація на власні сили; інвестування в розвиток освіти, науки та соціальних програм; несприйняття корупції в суспільстві.
Франція	Відбудова за галузями промисловості на основі індикативних показників	Відновлення та прискорення економічного зростання через зосередження спільних зусиль усіх стейкхолдерів; фінансування відновлювальних заходів з метою зниження боргового тиску на країну.
Польща	Ефективне використання всіх доступних переваг від вступу в ЄС	Пріоритетування освіти; євроінтеграція та ефективне й прозоре використання фінансування від ЄС; створення механізмів, що запобігають зловживанню фінансовими ресурсами від міжнародних партнерів.
Країни Балтії	Лібералізація економіки, дерегуляція бізнесу, спрощення податкової системи, диджиталізація управлінських процесів.	Суворе монетарна політика; реформування податкової системи; диджиталізація процесу управління.

*Джерело: узагальнено авторами за інформацією [2; 19; 20].

Ключовим елементом для забезпечення національної безпеки на деокупованих територіях є підсилення правоохоронних органів для боротьби з можливими проявами сепаратизму і терористичними загрозами, відновлення правосуддя, що

забезпечить справедливість і законність у процесі реінтеграції, співпраця з міжнародними організаціями.

Інтеграція деокупованих територій у загальнодержавну політику включає їх інтеграцію у національні стратегії розвитку в сферах економіки, соціальної політики й інфраструктури для забезпечення рівних умов для всіх регіонів країни. Для ефективного управління важливо створити механізми моніторингу й оцінки результатів відновлення, що дозволить коригувати стратегії та адаптувати їх до змінюваних умов. Комплексний підхід до управління деокупованими територіями сприятиме забезпеченню їх стабільного розвитку, інтеграції в загальнонаціональну систему та зміцненню національної безпеки України.

Висновки. Управління деокупованими територіями передбачає інтеграцію правових, економічних, соціальних і безпекових аспектів для забезпечення свого розвитку та національної безпеки. Основними проблемами управління цими територіями в Україні є відсутність належної нормативно-правової бази, економічна нестабільність та соціальні наслідки війни. Для ефективного управління деокупованими територіями органам місцевого самоврядування важливо мати чітку управлінську стратегію.

Міжнародний досвід відновлення країн після Другої світової війни свідчить, що успішне відновлення деокупованих територій потребує комплексного підходу, зокрема ретельного планування державних витрат, інвестування в наукові дослідження та інноваційні технології, впровадження фінансової дисципліни та податкової гнучкості, особливої уваги потребують питання боротьби з корупцією та розвитку прозорих механізмів управління. Загалом, для успішної реінтеграції деокупованих територій важливо поєднувати державну стратегію з активною участю місцевих громад, міжнародної спільноти та організацій, що сприятиме відновленню соціальної та економічної стабільності, а також інтеграції в загальнонаціональну систему.

Список використаних джерел:

1. Половцев О. Організація повоєнного відновлення України: оцінка моделей державної політики щодо деокупованих територій. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2024. №4 (91). С. 432–436. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2024.4.58>

2. Галич О. А., Романов Д. В. Виклики відновлення влади на деокупованих територіях України. *Вісник Полтавського державного аграрного університету. Серія «Публічне управління та адміністрування»*. 2024. №1. С. 22–28. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdau.pma.2024.1.4>
3. Бондар В. Особливості визначення державної політики України у сфері деокупації. *Економічний простір*. 2024. №194. С. 24–29. URL: <https://economic-prostir.com.ua/wp-content/uploads/2024/11/194-24-29-bondar.pdf>
4. Вдовічен А., Вдовічена О. Макроекономічний аспект повоєнного відновлення України. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. №1 (10), 177–182. URL: <https://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/321>
5. Корольок Ю., Чичун В. Теоретичні основи стратегічного управління громадами. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2024. № 3 (95). С. 75–91. URL: <http://herald.chite.edu.ua/content/download/archive/2024/v3/5.pdf>
6. Управління деокупованими територіями Харківської та Херсонської областей: досвід першого року : аналіт. доп. / Нац. ін-т стратег. дослідж. ; [ред. В. Г. Потапенко]. Київ : НІСД, 2023. 48 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-12/ad_deokupov_teritor_06122023.pdf
7. Павлій І., Жук Т. Досвід Донеччини після деокупації: як його може використати Луганщина. *Хмарочос*. 2024. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=PrDe_2018_29_46 (дата звернення: 12.04.2025).
8. Кресіна І. О. Складові державної політики деокупації. *Правова держава*. 2018. Вип. 29. С. 347–353. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2018_29_46
9. Селіхов Д. Механізм реінтеграції тимчасово окупованих територій України: окремі напрями та їх шляхи реалізації. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2024. №2(70). С. 42–46. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/law/article/view/3360>
10. Шаптала Н. К., Камінська Н. В. Державна політика України з питань тимчасово окупованих територій: проблеми концептуалізації в сучасному науковому дискурсі. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 1 (23). С. 57–69. URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/1491/1486>
11. Як змінилася Україна за три роки великої війни: 10 цифр. *BBC Україна*. 2025. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c5y43ggzqglo> (дата звернення: 12.04.2025).
12. Тут було життя. Як виглядають міста України, які зруйнували росіяни. *BBC Україна*. 2025. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c2ljn59jq20o> (дата звернення: 12.04.2025).
13. Відродження всупереч атакам: в Україні відновлено 100 тисяч зруйнованих будинків. *Хвиля*. 2025. URL: <https://surl.li/vtverg> (дата звернення: 12.04.2025).
14. За березень росіяни окупували 133 кв км території України – DeepState. *Українська правда*. 2025. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2025/04/1/7505499/> (дата звернення: 12.04.2025).
15. Оновлена державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки: ключові аспекти. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://surl.li/zctkgf> (дата звернення: 12.04.2025).
16. Відновлення та розвиток деокупованих територіальних громад: реальність та перспективи. *Укрінформ*. 2024. URL: <https://surl.li/pgumnz> (дата звернення: 12.04.2025).
17. Бородіна О., Плетньов М., Вахлакова В. Державна підтримка деокупованих територій. *Часопис економічних реформ*. 2025. №0(1). С. 92–106. URL: <http://nti.khai.edu/ojs/index.php/cher/article/view/2763>

18. Кифяк О., Кифяк В. Якість життя населення як базовий індикатор соціально-економічного розвитку регіону. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. 2024. Вип. 1 (93). Економічні науки. С. 27–38. DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2024-1.93.03>

19. Дмитренко Л., Курило В., Набок В. Відбудова двадцяти: корисне для України. ГО «Інститут аналітики та адвокації». 2022. 20 с. URL: <https://iaa.org.ua/portfolio/vidbudova20/> (дата звернення: 12.04.2025).

20. Мигаль М. Моделі відновлення після руйнації: світові кейси для України. ГО «Інститут аналітики та адвокації». 2023. URL: <https://iaa.org.ua/articles/modeli-vidnovlennya-pislya-rujnaziiyi-svitovi-kejsy-dlya-ukrayiny/> (дата звернення: 12.04.2025).

References:

1. Polovtsev, O. (2024). Organization for post-war reconstruction of Ukraine: assessment of state policy models regarding deoccupied territories. *Bulletin of Kherson National Technical University [Visnyk of the Kherson National Technical University]*, vol. 4 (91), pp. 432–436. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2024.4.58> (in Ukr.).

2. Halych, O., Romanov, D. (2024). Challenges of restoration of power in the de-occupied territories of Ukraine. *Visnyk Poltavskoho derzhavnoho ahrarynoho universytetu. Seriya «Publichne upravlinnia ta administruvannia» [Bulletin of Poltava State Agrarian University. Public Management and Administration]*, vol. 1, pp. 22–28. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdau.pma.2024.1.4> (in Ukr.).

3. Bondar, V. (2024). Features of the determining the state policy of Ukraine in the area of de-occupation. *Ekonomichniy prostir [Economic space]*, vol. 194, pp. 24–29. Available at: <https://economic-prostir.com.ua/wp-content/uploads/2024/11/194-24-29-bondar.pdf> (in Ukr.).

4. Vdovichen, A., Vdovichena, O. (2024). The macroeconomic aspect of Ukraine's post-war recovery. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka [Digital Economy and Economic Security]*, vol. 1 (10), pp. 177–182. Available at: <https://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/321> (in Ukr.).

5. Koroliuk, Y., Chychun, V. (2024). Theoretical basis of strategic community management. *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu [Bulletin of Chernivtsi Trade and Economics Institute]*, vol. 3 (95), pp. 75–91. Available at: <http://herald.chite.edu.ua/content/download/archive/2024/v3/5.pdf> (in Ukr.).

6. *Upravlinnia deokupovanyimi terytoriiamy Kharkivskoi ta Khersonskoi oblasteri: dosvid pershoho roku [Management of the deoccupied territories of Kharkiv and Kherson regions: first year experience]* (2023). The National Institute for Strategic Studies, Kyiv, 48 p. Available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-12/ad_deokupov_teritor_06122023.pdf (in Ukr.).

7. Pavliy, I., Zhuk, T. (2024). The experience of Donetsk Oblast after de-occupation: how Luhansk Oblast can use it. *Khmarochos [Skyscraper]*. Available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=PrDe_2018_29_46 (Accessed 12.04.2025) (in Ukr.).

8. Kresina, I.O. (2018). Components of the state policy of de-occupation. *Pravova derzhava [Constitutional State]*, vol. 29, pp. 347–353. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PrDe_2018_29_46 (in Ukr.).

9. Selikhov, D. (2024). Reintegration mechanism of the temporary occupied territories of Ukraine: separate directions and their ways of implementation. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Yurydychni nauky [Scientific Works of Interregional Academy of Management Sciences]*.

Academy of Personnel Management. Legal Sciences], vol. 2(70). pp. 42–46. Available at: <https://journals.maup.com.ua/index.php/law/article/view/3360> (in Ukr.).

10. Shaptala, N., Kaminska, N. (2022). State Policy of Ukraine on Temporarily Occupied Territories: Problems of Conceptualization in Modern Scientific Discourse. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava [Philosophical and Methodological Problems of Law]*, vol. 1 (23), pp. 57–69. Available at: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/1491/1486> (in Ukr.).

11. BBC Ukraine (2025). How Ukraine changed in three years of the Great War: 10 figures. Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c5y43ggzqglo> (Accessed 12.04.2025) (in Ukr.).

12. BBC Ukraine (2025). There was life here. What the Ukrainian cities destroyed by the Russians look like. Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c2ljn59jq20o> (Accessed 12 2025) (in Ukr.).

13. Rebirth despite attacks: 100 thousand destroyed houses restored in Ukraine (2025). *Hvylya*. Available at: <https://surl.li/vtverg> (Accessed 12.04.2025) (in Ukr.).

14. DeepState: Russian forces occupied 133 sq km of Ukrainian soil in March (2025). *Ukrainska Pravda*. Available at: <https://www.pravda.com.ua/news/2025/04/1/7505499/> (Accessed 12.04.2025) (in Ukr.).

15. Ministry for Development of Communities and Territories of Ukraine. Updated State Strategy for Regional Development for 2021–2027: Key Aspects. Available at: <https://surl.li/zctkgf> (Accessed 12.04.2025) (in Ukr.).

16. Ukrinform (2024). Restoration and development of deoccupied territorial communities: reality and prospects. Available at: <https://surl.li/pgumnz> (Accessed 12.04.2025) (in Ukr.).

17. Borodina, O., Plietnov, M., Vakhlovskaya, V. (2025). State support for the de-occupied territories. *Chasopys ekonomichnykh reform [Time description of economic reforms]*, vol. 0(1). pp. 92–106. Available at: <http://nti.khai.edu/ojs/index.php/cher/article/view/2763> (in Ukr.).

18. Kyfyak, O., Kyfyak, V. (2024). Quality of life of the population as a basic indicator of the socio-economic development of the region. *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu [Bulletin of Chernivtsi Trade and Economics Institute]*, vol. 1 (93), pp. 27–38. DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2024-1.93.03> (in Ukr.).

19. Dmytrenko, L., Kurylo, V., Nabok, V. (2022). Rebuilding the Twenty: Useful for Ukraine. *The Institute of Analytics and Advocacy*. Available at: <https://iaa.org.ua/portfolio/vidbudova20/> (in Ukr.).

20. Myhal, M. (2023). Post-disaster recovery models: global cases for Ukraine. *The Institute of Analytics and Advocacy*. Available at: <https://iaa.org.ua/articles/modeli-vidnovlennya-pislya-rujnacziyi-svitovi-kejsy-dlya-ukrayiny/> (Accessed 12.04.2025) (in Ukr.).

Надійшла до редакції 15.04.2025

Прийнято до друку 18.06.2025

Публікація онлайн 30.06.2025